

ЖАН БАТИСТ МОЛЬЄР

ЛІКАР НЕ ПО СВОЇЙ ВОЛІ

КОМЕДІЯ В ТРЬОХ ДІЯХ

Дійові особи

ЖЕРОНТ.	ВАЛЕР — Жеронтів слуга.
ЛЮСЕНДА — його дочка.	ЖАКЕЛИНА — мамка в домі у Же-
ЛЕАНДЕР — Люсендин коханий.	ронта.
ЗГАНАРЕЛЬ.	ЛУКА — її чоловік.
МАРТИНА — його жінка.	ТІБО — селянин.
РОБЕРТ — сусіда Зганареля.	ПЕРРЕН — його син.

Діється на селі.

АКТ ПЕРШИЙ

Театр
[являє собою]¹ ліс.

СЦЕНА 1.

Зганарель, Мартина.

ЗГАНАРЕЛЬ. Ні, кажу тобі, що нічого знати не хочу і що моє діло загадувати і бути господарем.

МАРТИНА. А я тобі кажу, щоб ти чинив, як я хочу, бо я не на те вийшла за тебе заміж, щоб терпіти твоє вередування.

ЗГАНАРЕЛЬ. О, біда превелика мати жінку; правду мовив Арістотель, що жінка гірша від чорта.

¹ В автографі: уявляє.

МАРТИНА. Чи бач який меткий з своїм дурним Арістотелем!

ЗГАНАРЕЛЬ. Еге, меткий. Найди мені такого дроворуба, щоб умів, як я, міркувати про всякі речі, щоб прослужив шість років у славетного лікаря і щоб у молодих літах вивчив напам'ять усю його науку.

МАРТИНА. Ох ти надутий дурню!

ЗГАНАРЕЛЬ. Ох ти волоцюго!

МАРТИНА. Проклятий той день і година, що я надумала з тобою побратися.

ЗГАНАРЕЛЬ. Проклятий той крючок нотаріус, що дав мені підписати мою руїну.

МАРТИНА. Чи тобі ж нарікати на свою долю? Чи маєш ти право хоч на хвилину не посилати хвалу богові за те, що я стала твоєю жінкою? Чи ти варт того, щоб одружитись із такою особою, як я?

ЗГАНАРЕЛЬ. Правда, що ти мені зробила велику честь; було мені чим похвалитись зараз по весіллі. Ой, хоч не змушуй мене говорити про се. Я скажу таке...

МАРТИНА. Що? Що ти скажеш?

ЗГАНАРЕЛЬ. Годі, киньмо се діло. Буде й того, що ми щось знаємо, а ти щаслива, що на мене натрапила.

МАРТИНА. Я щаслива, що на тебе натрапила! Чоловік, що доведе мене до шпиталю! Бахур, зрадник! Проїдає все, що в мене є!..

ЗГАНАРЕЛЬ. Брешеш, я дещо пропиваю.

МАРТИНА. Спродує одно по одному все, що є в хаті!

ЗГАНАРЕЛЬ. Значить, живу з господарства.

МАРТИНА. Поперенів ' усе, навіть моє ліжко.

ЗГАНАРЕЛЬ. Будеш раніш уставати.

МАРТИНА. На останку, не зоставляє жодної мебелі в цілім домі.

ЗГАНАРЕЛЬ. Легше буде переїздити.

МАРТИНА. Од ранку до самісінького вечора тільки й робить, що п'є та гуляє!

ЗГАНАРЕЛЬ. Щоб не занудитись.

МАРТИНА. А мені ввесь той час, що робити з своєю сім'єю?

ЗГАНАРЕЛЬ. Все, що забажаєш.

МАРТИНА. У мене четверо бідних діточок на руках.

ЗГАНАРЕЛЬ. А ти їх пусти додолу.

МАРТИНА. Адже вони раз у раз хліба просять!

ЗГАНАРЕЛЬ. А ти їх нагодуй батогом. Коли я добре наївся й напився, я хочу, щоб усяк у моім домі був не голоден.

МАРТИНА. Чи так воно й далі буде, п'яного?

ЗГАНАРЕЛЬ. Моя дружино, не бунтуй, будь ласка.

МАРТИНА. Щоб я раз у раз терпіла твою сваволю й розпусту!

ЗГАНАРЕЛЬ. Ось не гнівайся, моя жіночко.

МАРТИНА. Хіба я не знайду способу тебе провчити?

ЗГАНАРЕЛЬ. Моя жіночко, ви знаєте, що в мене серце не дуже терпляче і що в мене доволі важка рука.

МАРТИНА. Сміюся я з твоїх погірз.

ЗГАНАРЕЛЬ. Моя жіночко, моє сердечко, у тебе свербить шкура, як звичайно.

МАРТИНА. Я тобі покажу, що не боюсь тебе ні от тілечки...

ЗГАНАРЕЛЬ. Дружинонько моя любая, ти хочеш од мене чогось дістати.

¹ Тут і далі наголоси поставлені перекладачем. — Ред.

МАРТИНА. Чи не думаєш ти, що твої слова мене злякають?

ЗГАНАРЕЛЬ. Бажаннячко моє миле! Я тобі намну вуха.

МАРТИНА. П'янюга ти, от що.

ЗГАНАРЕЛЬ. Ой, битиму.

МАРТИНА. Бочка горільчана!

ЗГАНАРЕЛЬ. Розтовчу!

МАРТИНА. Бридкий!

ЗГАНАРЕЛЬ. Я тебе оддубасю!

МАРТИНА. Зрадник! напасник! брехун! ледащо! дурисвіт! шибеник! ланець! заволока! пройдисвіт! розбишака! злодій!

ЗГАНАРЕЛЬ. А, так ти хочеш... *(Б'є її палицею).*

МАРТИНА *(кричить)*. Ой! ой! ой! ой!

ЗГАНАРЕЛЬ. Оце певний спосіб тебе присмиряти.

СЦЕНА 2.

[п'ан] Роберт, Зганарель, Мартина.

РОБЕРТ. Ой-ой-ой! Що се таке? Який сором! Хіба ж можна там бити свою жінку?

МАРТИНА. А як я сама хочу, щоб він мене бив.

РОБЕРТ. О, то я з дорогою душею пристаю на те.

МАРТИНА. Чого ви мішаєтесь?

РОБЕРТ. Вибачайте.

МАРТИНА. Хіба се ваше діло?

РОБЕРТ. Ваша правда.

МАРТИНА. Подивіться, люди добрі, який найшовся — хоче не дати чоловікам бити своїх жінок!

РОБЕРТ. Я беру назад те, що сказав.

МАРТИНА. Чого ви тут не бачили!

РОБЕРТ. Я нічого...

МАРТИНА. Чи то ваше діло втручати сюди свого носа?

РОБЕРТ. Ні.

МАРТИНА. Знайте свої справи.

РОБЕРТ. Я більш ні слова не кажу.

МАРТИНА. Мені подобається, щоб мене бито.

РОБЕРТ. То й добре.

МАРТИНА. Вам тут не діло.

РОБЕРТ. Правда.

МАРТИНА. А ви дурень, що лізете туди, де вам нема що робити. *(Б'є його по щоці).*

РОБЕРТ. Куме, вибачайте мені, прошу від щирого серця. Робіть, як знаєте. Бийте, товчіть вашу жінку. Я вам ще й поможу, коли ви схочете.

ЗГАНАРЕЛЬ. А я того не хочу.

РОБЕРТ. А, то се діло інше.

ЗГАНАРЕЛЬ. Я хочу бити її, коли мені хочеться, і не бити, коли не хочеться бити.

РОБЕРТ. Авжеж не як.

ЗГАНАРЕЛЬ. Се моя жінка, а не ваша.

РОБЕРТ. Певна річ.

ЗГАНАРЕЛЬ. Ви не можете мені загадувати.

РОБЕРТ. Згоджуюсь.

ЗГАНАРЕЛЬ. Навіщо мені здалась ваша поміч!

РОБЕРТ. Так, так.

ЗГАНАРЕЛЬ. А ви причепа, що мішаєтесь до чужих справ. Знайте, що Цицерон сказав, що між деревиною і пальцем ніколи не клади кори. *(Б'є Роберта і виганяє).*

СЦЕНА 3.

Зганарель, Мартина.

ЗГАНАРЕЛЬ. Ну давай помиримось. Руку!

МАРТИНА. Еге, ти мене так побив.

ЗГАНАРЕЛЬ. То нічого, давай руку.

МАРТИНА. Не хочу.

ЗГАНАРЕЛЬ. Ну!

МАРТИНА. Ні, не хочу.

ЗГАНАРЕЛЬ. Моя жіночко!

МАРТИНА. Ні, ні.

ЗГАНАРЕЛЬ. Ну-бо, кажу тобі.

МАРТИНА. Не хочу нічого.

ЗГАНАРЕЛЬ. Ну, ходи, ходи.

МАРТИНА. Ні, я буду сердитись.

ЗГАНАРЕЛЬ. Та се казна-щоб! Ходи сюди.

МАРТИНА. Геть від мене.

ЗГАНАРЕЛЬ. Кажу тобі, давай руку.

МАРТИНА. Ти мене дуже зневажив.

ЗГАНАРЕЛЬ. Ну, то я прошу вибачення. Ке лиш сюди твою руку.

МАРТИНА. Я тобі прощаю. *(Набік).* Але ти в мене заплатиш за се.

ЗГАНАРЕЛЬ. Ти дурна, що звертаєш на се увагу. Такі невеличкі оказії потрібні коли-не-коли в приятельстві, а п'ять чи шість стусанів тільки поновляють кохання між людьми, що любляться. Тепер я піду в ліс і обіцяю тобі більш ніж сто дровин нарубати. *(Іде в ліс).*

СЦЕНА 4.

Мартина сама.

Добре, якою б я себе не вдавала, а я не забуду своєї зневаги. Я аж не тямлюсь, як би мені знайти способу покарати тебе за твою бійку. Я добре знаю, що жінка повсякчас має чим віддячити чоловікові, але ся кара надто легенька для мого шибеника. Я хочу такої помсти, щоб він її гірше почув, а се ще не задовольнить мене за ту кривду, що я маю.

СЦЕНА 5.

Валер, Лука, Мартина.

ЛУКА *(до Валера, не бачачи Мартини).* Бісова морока нам обом з цією комісією. Не знаю, що ми здобудемо.

ВАЛЕР. Що ж робити, бідний мій мамчику, треба слухати пана, а до того ж нам єсть користь у тому, щоб його дочка, наша пані, була здорова. Певно, що її весілля, відкладене через хворобу, дасть нам сякий-такий прибуток. Горас щедрий і дуже дивиться за тим, щоб ніхто до неї не залився. Хоч вона й уподобала того Леандра, але ти знаєш добре, що її батько ніколи не схоче мати його зятем.

МАРТИНА *(сама собі).* Невже я нічого не вигадую, щоб за себе віддячити?

ЛУКА *(до Валера).* Але яка ще дурна надія залізла йому в голову, коли вже всі лікарі потратили свою латину?

ВАЛЕР. Іноді буває, що як добре пошукаєш, то знайдеш, де не сподівався, те, чого раніш не знаходив.

МАРТИНА (*думаючи все, що сама*). Так, треба помститись, як би там не було. Ся бійка знов мені підступає до серця; я її ніяк не забуду. (*Стрінувшись просто з Лукою й Валером*). Ах, панове, вибачайте; я вас не бачила і міркувала в думках про дещо таке, що мене заклопотало.

ВАЛЕР. Кожний має в цьому світі свої клопоти; от і ми шукаємо дещо таке, що ми дуже бажали б найти.

МАРТИНА. Може, се таке діло, що я можу вам допомогти?

ВАЛЕР. Се може бути. Ми силкуємось ізнайти такого мудрого чоловіка, такого особливого лікаря, щоб міг як-небудь допомогти дочці нашого пана; вона має таку хворобу, що разом одібрала в неї язик. Багато лікарів уже повичерпували над нею всю свою науку; але трапляються іноді люди з пречудовими таємними ліками, з такими зіллями особливими, і ті люди часто роблять те, чого другі не змогли зробити. Ось чого ми шукаємо.

МАРТИНА (*набик*). Ах, небо надихає мені чудовий спосіб, щоб віддячити своєму шибеникові. (*Голосно*). Се добре, що ви до мене вдались, кращого порадника ви й не знайдете. Є в нас такий чоловік, пречудовний на світі чоловік для безнадійних хвороб.

ВАЛЕРЕ. Е, то скажіть, будь ласка, де його можна побачити.

МАРТИНА. Ви його знайдете он там, з того краю ліса; він тепер бавиться рубанням дров.

ЛУКА. Лікар рубає дрова!

ВАЛЕР. Ви хочете сказати, що він бавиться нарізуванням зілля?

МАРТИНА. Ні. Се надзвичайний чоловік і він любить таке; примхливий, чудний, дивний, такий, що ви б ніколи не сказали, що він є. Він кумедно вдягається, любить іноді вдавати з себе темного чоловіка, ховає свою науку, і нічого не боїться так, як показувати свою чудову кебету в лікарстві, що має від бога.

ВАЛЕР. Дивна річ, що всі великі люди завсігди мають примхи; якесь маленьке зерно дурості замішано до їх розуму.

МАРТИНА. У цього така дурість, що трудно поняти віри. Вона доходить до того, що він іноді бажає бути побитим, щоб помирити її з своєю здатністю. І я кажу вам певно, що ви не дійдете краю, що він ніколи не признається, що він лікар, якщо забере в голову таку думку, аж поки ви не візьмете кожний палицю та не доведете його бійкою до того, щоб признався в тому, що спочатку буде від вас крити. Ми так і робимо, маючи до його потребу.

ВАЛЕР. От кумедна дурість!

МАРТИНА. Правда, але потому ви побачите, що він творить дива!

ВАЛЕР. Як він зветься?

МАРТИНА. Він зветься Зганарель. Та його легко пізнати. Сей чоловік має широку чорну бороду, носить комірчик, а одержу жовту й зелену.

ЛУКА. Жовту й зелену одержу! То се лікар для папуг!

ВАЛЕР. Але чи він справді такий тямущий, як ви кажете?

МАРТИНА. Аякже! Се та людина, що дива творить. Шість місяців перед сим одну жінку вже були покинули всі чисто лікарі. Шість годин уже думали, що вона мертва й лагодились її ховати; аж ось притягли силоміць того чоловіка, що про його ми кажемо; він подивився на неї і влив їй у рот краплю чогось, не знаю чого, і ту ж хвилину вона встала з ліжка і зараз стала ходити по хаті, неначе з нею нічого не було.

ЛУКА. А!

ВАЛЕР. Мабуть, то була краплинка золотого питва́.

МАРТИНА. Се могло бути. Потім, ще немає тому трьох тижнів, молодий хлопчик дванадцяти літ упав з дзвіниці, аж згори, додолу; розбив собі на бруку голову, руки й ноги. Тільки привели до його нашого лікаря, він зараз обмазав його всього якоюсь мастю, що сам він робить, і хлопцець зараз ісхопивсь на ноги і побіг гратись у свинки.

ЛУКА. Еге!

ВАЛЕР. Мабуть, сей чоловік має ліки від усього на світі.

МАРТИНА. А то ж як?

ЛУКА. Йо! от якраз чоловік, якого нам треба. Ходімо по його.

ВАЛЕР. Дякуємо вам за ту потіху, що ви нам подаєте.

МАРТИНА. Але принаймні пам'ятайте добре мою пораду.

ЛУКА. Е, що там балакати; ми вже зробимо. Коли діло тільки за бійкою, то ми допевнимось свого.

ВАЛЕР (до Луки). Ми дуже щасливі, що з нею зустрілися; я вже маю найкращу в світі надію.

СЦЕНА 6.

Зганарель, Валер, Лука.

ЗГАНАРЕЛЬ (співає за сценою). Тра, ла, ла...

ВАЛЕР. Я чую, шось співає й рубає дерево.

ЗГАНАРЕЛЬ (увиходить з пляшкою в руках, не бачачи Валера й Луки). Ла, ла, ла... Далєбі вже доволі попрацював, можна й ковтнути разок. Наберусь трошки бадьюру. (Випиває). Сі дрова в'їлись мені, як усї чорти. (Співає).

Пляшко мила, люба втіхо,
Ой забулькай мені тихо.
Ой забулькай мені, пляшко,
Бо чогось на серці важко.
Я щасливу долю маю,
Поки повна ти до краю;
Тільки ж горе чоловіку,
Що ти повна не до віку.

Е, до гаспида! Не треба плодити смутку.

ВАЛЕР (до Луки). Ось він сам.

ЛУКА (до Валера). Мені здається, що ваша правда, і що ми якраз на його натрапили.

ВАЛЕР. Побачимо зблизька.

ЗГАНАРЕЛЬ (обнімаючи пляшку). Ах ти моя дурочко, як я тебе люблю, моя посудинко! (Співає; помітивши, що Валер і Лука до його придивляються, спускає голос).

Я щасливу долю маю,
Поки... повна ти...

(Побачивши, що на його дивляться зблизька). Що за біс? Кого їм треба, цим людям?

ВАЛЕР (до Луки). Певно це він.

ЛУКА (до Валера). Ось він як вилитий, як нам його намальовано.

(Зганарель ставить пляшку додолу, коли ж Валер нахилиється, щоб йому вклонитись, він думає, що той хоче взяти пляшку, і переставляє її на другий бік; Лука робить те саме, що й Валер, Зганарель бере пляшку і держить перед своїм животом, з різними кумедними жєстами).

ЗГАНАРЕЛЬ (*набік*). Вони дивляться на мене і змовляються. Яка в їх думка?

ВАЛЕР. Добродію, чи се не вас звать Зганарелем?

ЗГАНАРЕЛЬ. А що?

ВАЛЕР. Я питаюсь у вас, чи не ви зветесь Зганарелем?

ЗГАНАРЕЛЬ (*повертаючись до Валера, а потім до Луки*). І так і ні; се дивлячись по тому, чого вам од його треба.

ВАЛЕР. Ми тільки хочемо вчинити йому всяку гречність, яку зможемо.

ЗГАНАРЕЛЬ. Коли так, то мене звать Зганарелем.

ВАЛЕР. Добродію, ми такі раді, що вас бачимо. Нас направили до вас за тим, що ми шукаємо; благаємо вас, допоможіть нам, ваша поміч нам потрібна.

ЗГАНАРЕЛЬ. Якщо це, панове, належить до мого маленького ремства, то я радий вам служити.

ВАЛЕР. Добродію, ви нам робите велику ласку. Але накрийтеся, будьте ласкаві, добродію; сонце вам зашкодить.

ЛУКА. Добродію, наложіть шапку.

ЗГАНАРЕЛЬ. З цими людьми багато церемоній. (*Накладає шапку*).

ВАЛЕР. Добродію, не вважайте за диво, що ми до вас прийшли. Дотепних людей завше запобігають, а нам казано про ваш хист.

ЗГАНАРЕЛЬ. Правда, панове, що я перший у світі майстер рубати дрова.

ВАЛЕР. Ах, добродію!..

ЗГАНАРЕЛЬ. Я не жалую праці і так їх рубаю, що навпроти їх нічого не можна сказати.

ВАЛЕР. Добродію, зовсім не про те річ.

ЗГАНАРЕЛЬ. За те ж я їх і продаю по сто десять су за сотню.

ВАЛЕР. Годі, будь ласка, про се говорити.

ЗГАНАРЕЛЬ. Обіцяюсь вам, що не віддам дешевше.

ВАЛЕР. Добродію, ми знаємо, що до чого.

ЗГАНАРЕЛЬ. А коли ви знаєте, що до чого, то ви знаєте, що я їх так продаю.

ВАЛЕР. Добродію, ви глузуєте, що...

ЗГАНАРЕЛЬ. Я зовсім не глузую і нічого не можу скинути.

ВАЛЕР. Будемо говорити інакше.

ЗГАНАРЕЛЬ. Ви, може, й знайдете деінде дешевше; бувають дрова, і вп'ять же дрова: тільки ж за ті, що я рубаю...

ВАЛЕР. Е, добродію, киньмо сю розмову.

ЗГАНАРЕЛЬ. Божусь вам, що я вам їх не віддам ні на шеляг дешеvше.

ВАЛЕР. Гай-гай!

ЗГАНАРЕЛЬ. Ні, на совість; так і заплатите. Я вам кажу по щирості; я не той, що дорожитесья.

ВАЛЕР. Чи личить, добродію, щоб такий чоловік, як ви, бавився такими негречними хитрошами, щоб понижав себе до таких розмов; щоб чоловік такий учений, славетний лікар, як ви, крився перед очима люду і закопував у землю свою превелику кебету.

ЗГАНАРЕЛЬ (*набік*). Він божевільний.

ВАЛЕР. Бога ради, добродію, не крийтеся перед нами.

ЗГАНАРЕЛЬ. Як?

ЛУКА. Вся оця плутанина не здасться ні на віщо. Вже я знаю, що знаю.

ЗГАНАРЕЛЬ. Що таке? Що ви хочете мені сказати? За кого ви мене вважаєте?

ВАЛЕР. За того, хто ви є, за великого лікаря.

ЗГАНАРЕЛЬ. Ви самі лікар, а я не лікар і не був ним ніколи.

ВАЛЕР (*до Луки*). На його вже дур найшов. (*Уголос*). Не відмагайтесь більш; не будемо доходити до немилого краю.

ЗГАНАРЕЛЬ. До чого?

ВАЛЕР. До того, що нас засмутить.

ЗГАНАРЕЛЬ. До біса! Доходьте до чого хочете, а я зовсім не лікар і не знаю, чого ви від мене хочете.

ВАЛЕР (*тихо*). Добре бачу, що треба братись до способів. (*Уголос*). Добродію, ще раз прошу вас, признайтесь, хто ви є.

ЛУКА. Е, годі: не плещіть більш казна-чого, а признайтесь по ширості, що ви лікар.

ЗГАНАРЕЛЬ (*набик*). Я скажусь!

ВАЛЕР. Навіщо зрекатися того, що вже відоме?

ЛУКА. Навіщо вам усі ці виверти, що ви ними зробите?

ЗГАНАРЕЛЬ. Панове, кажу вам одним словом, як би сказав і в тисячі слів, що я зовсім не лікар.

ВАЛЕР. Так ви не лікар?

ЗГАНАРЕЛЬ. Ні.

ЛУКА. Ви не лікар?

ЗГАНАРЕЛЬ. Ні, кажу ж вам.

ВАЛЕР. То коли ви того хочете, треба рішитись. (*Беруть кожний палицю і б'ють Зганареля*).

ЗГАНАРЕЛЬ. Ой! ой! ой! Панове, я все, що ви хочете.

ВАЛЕР. Навіщо ви, добродію, змусили нас до такого силування.

ЛУКА. Нашо завдавати нам праці вас бити?

ВАЛЕР. Запевняю вас, що мені дуже, дуже шкода.

ЛУКА. Божусь головою; я далєбі жалкую.

ЗГАНАРЕЛЬ. Що се за бісовина, панове, бога ради, чи се не глум? Чи ви обидва не при собі, що хочете, щоб я був лікарем?

ВАЛЕР. Як! Ви ще не подаєтесь і кажете, що ви не лікар!

ЗГАНАРЕЛЬ. Щоб мене чорт узяв, коли я лікар!

ЛУКА. Неправда, що ви лікар?

ЗГАНАРЕЛЬ. Ні, бодай мене задавить! (*Вони його знову б'ють*). Ай! ай! Панове! Нехай так. Коли ви хочете, я лікар, лікар, навіть аптекár, коли хочете. Я краще згожусь на все, ніж дам себе уколошкати.

ВАЛЕР. Ага! От і добре; я дуже радий, добродію, що бачу вас при розумі.

ЛУКА. Ви мені вкладаєте радощі в серце, як я бачу, що ви так говорите.

ВАЛЕР. Я прошу в вас вибачення від широкого серця.

ЛУКА. І я прошу вибачити за мою вольність до вас.

ЗГАНАРЕЛЬ. Ой, до ката! Чи не помиляюсь я сам? Чи не зробився я лікарем, сам того не знаючи?

ВАЛЕР. Добродію, ви не будете каятись у тому, що виявили нам, хто ви є, побачте самі, що ви будете зодовольнені.

ЗГАНАРЕЛЬ. Але скажіть мені, панове, чи не помиляєтесь ви самі? Чи справді ви певні, що я лікар?

ЛУКА. Присягаюсь головою.

ЗГАНАРЕЛЬ. Справді?

ВАЛЕР. Напевно.

ЗГАНАРЕЛЬ. Біс мене візьми, коли я знав про те.

ВАЛЕР. Як же, ви лікар найзручніший у світі.

ЗГАНАРЕЛЬ. А-а!

ЛУКА. Лікар, що вилічив не знаю вже й скільки хвороб.

ЗГАНАРЕЛЬ. А що!

ВАЛЕР. Одну жінку шість годин уважали мертвою, хотіли ховати, аж ось ви однією краплиною чогось повернули її до життя й зробили так, що вона стала ходити по хаті.

ЗГАНАРЕЛЬ. Ачі Трясця йому!

ЛУКА. Дванадцятилітній хлопець злетів з верху дзвіниці, розтросив собі голову, руки й ноги, а ви якоюсь мастю зробили, що він зараз ісхопився на ноги та й побіг гратись у свинки.

ЗГАНАРЕЛЬ. Еге, в біса!..

ВАЛЕР. На останку, добродію, ви будете задоволені, ви візьмете, скільки схочете, якщо дасться повести себе з нами.

ЗГАНАРЕЛЬ. Я візьму, скільки схочу?

ВАЛЕР. Так.

ЗГАНАРЕЛЬ. О! Я лікар, безперечно. Я був забув про те, але тепер пригадую. В чім річ? Куди треба піти?

ВАЛЕР. Ми вас поведемо. Бачите, от що: треба подивитись на панночку, що загубила свою річ.

ЗГАНАРЕЛЬ. Єй-богу я її не знаходив.

ВАЛЕР *(до Луки)*. Він жартовливий. *(До Зганареля)*. Ходім, добродію.

ЗГАНАРЕЛЬ. Без лікарського убрання?

ВАЛЕР. Ми вам добудемо.

ЗГАНАРЕЛЬ *(показуючи Валерові пляшку)*. Бачите ви отсе? Тут я кладу всі свої ліки. *(Повернувшись до Луки і плюнувши)*. Ви розітріть це по рецепту лікарському.

ЛУКА. Біс його батькові! Сей лікар мені подобається. Я думаю, що йому пощастить, бо він дуже веселий.

ЗАВІСА

АКТ ДРУГИЙ

У Жеронта в домі.

СЦЕНА 1.

Жеронт, Валер, Лука, Жакеліна.

ВАЛЕР. Так, пане, я думаю, що ви будете задоволені, бо ми вам привели найбільшого лікаря в світі.

ЛУКА. О, превеличезного! До його треба по драбинці злазити. Всі інші не варт розв'язати йому черевика.

ВАЛЕР. Се така людина, що творить дива.

ЛУКА. Звів на ноги таких людей, що вже були мертві.

ВАЛЕР. Він трошки вередливий, як я вам уже казав, і часами бувають хвилини, що його розум од його зникає, і тоді не видно, що він є.

ЛУКА. Еге ж, він любить пожартувати і іноді можна сказати, не вам кажучи, що в його голові трошки жуки гудуть.

ВАЛЕР. Але внутрі він увесь наука і дуже часто він говорить речі зовсім високі.

ЛУКА. Коли в його пройде, він говорить зовсім як слід, наче книжку читає.

ВАЛЕР. Слава про його вже розійшлась тут, і всі до його збігаються.

ЖЕРОНТ. Я вмираю з нетерплячки, щоб його побачити. Швидше приведіть його до мене.

ЛУКА. Я по його піду.

СЦЕНА 2.

Жеронт, Жакелина, Лука.

ЖАКЕЛИНА. Далєбі, пане, цей зробить це ж саме, що й другі робили. Я думаю, що нічого з того не вийде. Найкращі ліки, які можна порадити вашій дочці, на мою думку, се добрий і гарний чоловік, якого б вона любила.

ЖЕРОНТ. Ех, мамко, ви в усякі речі мішаєтесь.

ЛУКА. Мовчи, хазяйко, моя Жакелино, тобі не слід стромляти сюди твого носа.

ЖАКЕЛИНА. Я вам кажу й запевняю вас, що всі оті лікарі даватимуть тільки саму воду і що вашій дочці не треба ніякого зілля, бо чоловік буде їй таким лікарством, що вилічить усі дівчачі хвороби.

ЖЕРОНТ. Чи така вона тепер, щоб хто-небудь схотів нею собі світ зав'язати, з її хворобою, та й хіба ж вона не сперечалась із моїм бажанням, як я хотів її віддати заміж?

ЖАКЕЛИНА. Іще б пак ні! Ви хотіли її віддати за нелюба. Чому ви не схотіли віддати її за того Леандра, що впав їй у око? Вона б вас зараз послухалась, а я готова заложитись, що він би її взяв таку, як вона є, аби ви схотіли її віддати за його.

ЖЕРОНТ. Сей Леандер не те, що їй треба; в його немає жодного майна, як у того.

ЖАКЕЛИНА. У його дядько багатий, а він же його наслідник.

ЖЕРОНТ. Всі оці прийшли маєтки — довга пісня, так мені здається. Нема нічого певнішого, як те, що вже маєш в руках. Дуже непевна річ покладати надію на те добро, що хтось для нас береже. Смерть, не щоразу прислухається до бажання й молитви наслідників, і можна ще добре виголотатись, якщо для того, щоб жити, доводиться чекати чиеїсь смерті.

ЖАКЕЛИНА. Зрештою, я щоразу чую, як кажуть, що в шлюбі не скарби потрібні, а щастя. Батьки й матіркі мають негарний звичай завсїгда питати: що в його є і що в неї є. І кум П'єр одружив свою дочку Сїмонету з товстим Томасом тому тільки, що він має одним шматком більше винограднику, ніж молодий Робен, якого вона покохала. І от тепер бідне створіння зробилось жовте, як віск, і відтоді не поправляється ні трошки. Се вам добрий зразок, пане. Думають тільки про свою втіху, а я скоріш бажала б своїй дочці любого їй доброго чоловіка, ніж усі скарби на світі.

ЖЕРОНТ. Чи бач, як пані мамка розщебеталась! Мовчіть лишень, ви дуже збентежились і в вас загрїється молоко.

ЛУКА (*потріпує раз у раз Жеронта по плечу*). Мовчи, бісова жінко, ти не гречна; навіщо здались панові твої балачки? Він зна, що йому робити. Твоє діло давати дитині смоктати, а не пашекувати. Пан єсть батько своїй дитині і він, добрий і розумний, знає, чого їй треба.

ЖЕРОНТ. Легше, ой легше.

ЛУКА (знов б'є по плечу Жеронта). Пане! Я хочу її трошки приборкати і навчити її, як вона повинна вас шанувати.

ЖЕРОНТ. Добре, але не треба сих жестів.

СЦЕНА 3.

Валер, Зганарель, Жеронт, Лука, Жакелина.

ВАЛЕР. Пане, приготуйтеся: ось іде наша медицина.

ЖЕРОНТ (до Зганареля). Добродію, я щасливий, що вас бачу в своїм домі. Ми маємо до вас велику потребу.

ЗГАНАРЕЛЬ (у докторській одежі, в дуже гострій шапці). Гіппократ каже... щоб ми обидва накрили голови.

ЖЕРОНТ. Гіппократ так говорить?

ЗГАНАРЕЛЬ. Так.

ЖЕРОНТ. В якій главі, скажіть, будь ласка?

ЗГАНАРЕЛЬ. У главі... про шапки.

ЖЕРОНТ. Коли Гіппократ так каже, то треба так і робити.

ЗГАНАРЕЛЬ. Пане докторе, дізнавшись про такі дивні речі...

ЖЕРОНТ. До кого ви говорите?

ЗГАНАРЕЛЬ. До вас.

ЖЕРОНТ. Я не доктор.

ЗГАНАРЕЛЬ. Ви не доктор?

ЖЕРОНТ. Зовсім ні.

ЗГАНАРЕЛЬ. Справді?

ЖЕРОНТ. Справді.

ЗГАНАРЕЛЬ (б'є його палицею).

ЖЕРОНТ. Ай! ай! ай!

ЗГАНАРЕЛЬ. Тепер ви доктор. Я сам ніколи не мав іншого диплому.

ЖЕРОНТ (Валерові). Якого ти біса до мене привів?

ВАЛЕР. Я вам казав, що сей лікар жартливий.

ЖЕРОНТ. Добре, але я його випроваджу з його жартами.

ЛУКА. Не вважайте на се, пане; це тільки так, для сміху.

ЖЕРОНТ. Такі смішки мені не подобаються.

ЗГАНАРЕЛЬ. Прошу в вас, добродію, вибачення за ту волю, що я з вами взяв.

ЖЕРОНТ. Ваш слуга, добродію.

ЗГАНАРЕЛЬ. Мені шкода...

ЖЕРОНТ. Се нічого.

ЗГАНАРЕЛЬ. За те биття палицею...

ЖЕРОНТ. В тім немає злого.

ЗГАНАРЕЛЬ. Яке я мав честь вам учинити.

ЖЕРОНТ. Годі про це. У мене, добродію, є дочка, і вона вдалась у якусь дивну хворобу.

ЗГАНАРЕЛЬ. Я невимовно радий, що ваша дочка має до мене потребу. Я бажав би від широго серця, щоб і ви мали таку потребу, ви і вся ваша родина, щоб я міг вам довести, як я бажаю вам послужити.

ЖЕРОНТ. Дуже вам завдячую сі почуття.

ЗГАНАРЕЛЬ. Запевняю вас, що се найкраще бажання моєї душі.

ЖЕРОНТ. Ви нас вельми цим пошанували.

ЗГАНАРЕЛЬ. Як зветься ваша дочка?

ЖЕРОНТ. Люсенда.

ЗГАНАРЕЛЬ. Ах, яке добре ймення до ліків! Люсенда!

ЖЕРОНТ. Я піду подивлюсь, що вона робить.

ЗГАНАРЕЛЬ. Що се за висока жінка?

ЖЕРОНТ. Се мамка мого маленького сина.

СЦЕНА 4.

Зганарель, Жакелина, Лука.

ЗГАНАРЕЛЬ *(набів)*. Лихо його матері! От гарна штучка! *(Вголос)*. Ах, мамко, пречудова мамко! Моя медицина найнижча рабиня вашого мамчства, і я бажав би бути маленьким щасливим дитинчатком, що ссе молоко з ваших гарних грудей. *(Простягає до неї руку)*. Всі мої ліки, вся наука, весь мій хист на послугу вашу і я...

ЛУКА. За вашим дозволом, пане лікарю, гетьте від моєї жінки.

ЗГАНАРЕЛЬ. А, се ваша жінка?

ЛУКА. Еге.

ЗГАНАРЕЛЬ. А! то я не знав цього; я дуже радію, що ви любите одно одного. *(Він удає, що хоче обняти Луку і обіймає мамку)*.

ЛУКА *(відтягає Зганареля і стає між ними)*. Легше, будь ласка!

ЗГАНАРЕЛЬ. Запевняю вас, що я страшенно радий, що ви побралися. Поздоровляю її з таким чоловіком, як ви, а вас із такою жінкою — хорошою, розумною і огрядною. *(Знову ніби хоче поцілувати Луку, котрий простягає до його руки, але Зганарель пролазить попід руками і обіймає мамку)*.

ЛУКА *(відпихає його)*. Гей, до біса! Без ніжнощів, будь ласка.

ЗГАНАРЕЛЬ. Хіба ви не хочете, щоб я втішався з вами таким гарним сусідством?

ЛУКА. Зо мною втішайтесь скільки хочете, а до моєї жінки — зась!

ЗГАНАРЕЛЬ. Мені однаково дороге щастя вас обох, і коли я обіймаю вас, щоб показати вам мою радість, то я обіймаю теж і її, щоб і їй те ж показати. *(Робить таку саму штуку)*.

ЛУКА *(втретє його відпихає)*. Ах, напасть мені з цим лікарем.

СЦЕНА 5.

Жеронт, Зганарель, Жакелина, Лука.

ЖЕРОНТ. Добродію! Зараз вам приведуть мою дочку.

ЗГАНАРЕЛЬ. Я її дожидаю, добродію, з усією моєю медициною.

ЖЕРОНТ. А де ж вона?

ЗГАНАРЕЛЬ. Тут, усередині *(показуючи на лоб)*.

ЖЕРОНТ. Дуже добре.

ЗГАНАРЕЛЬ. Але як я цікавлюсь усією вашою родиною, то треба мені попробувати молоко у вашої мамки і подивитись на її груди. *(Наближається до Жакелини)*.

ЛУКА *(відтягає його і обкручує)*. Ні, ні, не треба. Навіщо се зда-лось!

ЗГАНАРЕЛЬ. Се лікарський обов'язок подивитися на груди мамки.

ЛУКА. Нема нічийого обов'язку, вибачайте.

ЗГАНАРЕЛЬ. То ти смієш перечити докторові! Геть відсіль!

ЛУКА. Сміялись я хотів.

ЗГАНАРЕЛЬ *(дивиться на його скоса)*. Я тобі нашлю пропасницю.

ЖАКЕЛИНА *(бере Луку під руку і теж обкручує)*. Геть собі звідси. Хіба я така маленька, що не зможу сама боронитись, коли б він зробив мені що-небудь негоже?

ЛУКА. Я не хочу, щоб він тебе заціпав.

ЗГАНАРЕЛЬ. Пху! Який бридкий! Ревнує до своєї жінки!

ЖЕРОНТ. Ось моя дочка.

СЦЕНА 6.

Люсенда, Жеронт, Зганарель, Валер, Лука, Жакелина.

ЗГАНАРЕЛЬ. Чи се хвора?

ЖЕРОНТ. Еге. Вона в мене одна дочка і ніщо на світі не розважить мене, якщо вона вмре.

ЗГАНАРЕЛЬ. Нехай вона сього стережеться. Не слід, щоб вона вмерла без наказу докторського.

ЖЕРОНТ. Подайте дзиглик.

ЗГАНАРЕЛЬ (*сів між Жеронтом і Люсендою*). От хвора, не то щоб дуже противна; я певний, що чоловік зовсім здоровий якраз би до неї приспособився.

ЖЕРОНТ. Дивіться: через вас вона засміялась.

ЗГАНАРЕЛЬ. Тим краще. Коли лікар смішить хворого, то се найкраща ознака. (*До Люсенди*). Нуте, в чім річ? Що в вас таке? Де у вас болить?

ЛЮСЕНДА (*підносить руку до рота, до голови і до підборіддя*). Ган, гі, гон, ган.

ЗГАНАРЕЛЬ. Га? Що ви кажете?

ЛЮСЕНДА (*так само*). Ган, гі, гон, ган, гі, гон.

ЗГАНАРЕЛЬ. Що?

ЛЮСЕНДА. Ган, гі, гон.

ЗГАНАРЕЛЬ. Ган, гі, гон, ган, га. Я вас не розумію зовсім. Яка се в біса мова?

ЖЕРОНТ. Добродію, се її хвороба: вона стала німою, і досі не можна було довідатись тому причини. Через сей випадок ми мусили відкласти шлюб.

ЗГАНАРЕЛЬ. А чого ж так?

ЖЕРОНТ. Той, за кого вона має вийти, хоче дождатись, поки вона одужає, та тоді вже кінчати діло.

ЗГАНАРЕЛЬ. Який же се дурень не хоче, щоб його жінка була німа? О, коли б дав бог, щоб моя захворувала так само, я поберіг би ся її вилічувати.

ЖЕРОНТ. Просимо ж вас, добродію, зробіть, що можна, щоб помогти їй у її лихові.

ЗГАНАРЕЛЬ. О, не турбуйтеся. Скажіть мені, ся хвороба її дуже мучить?

ЖЕРОНТ. Дуже, добродію.

ЗГАНАРЕЛЬ. Тим краще. Вона почуває великі болі?

ЖЕРОНТ. Дуже великі.

ЗГАНАРЕЛЬ. Се дуже добре. Ходить вона?.. Знаєте?

ЖЕРОНТ. Еге.

ЗГАНАРЕЛЬ. І багато?

ЖЕРОНТ. Я нічого в цім не розумію.

ЗГАНАРЕЛЬ. Таким як слід?

ЖЕРОНТ. Я не знаюсь на сих річах.

ЗГАНАРЕЛЬ (*Люсенді*). Дайте вашу руку. (*До Жеронта*). Пульс показує, що ваша дочка німа.

ЖЕРОНТ. Так, так, добродію, се й єсть її хвороба, ви її вгадали відразу.

ЗГАНАРЕЛЬ. О-о!

ЖАКЕЛИНА. Подивіться, як він угадав її хворобу!

ЗГАНАРЕЛЬ. Ми, великі медики, відразу вгадуємо правду. Нетямуший був би в непевності і сказав би вам, що се єсть те або те, але я вгаду з першого разу й кажу вам, що ваша дочка німа.

ЖТРОНТ. Так. Але чи не могли б ви мені сказати, від чого се походить?

ЗГАНАРЕЛЬ. Немає нічого легшого. Се походить від того, що вона стратила мову.

ЖЕРОНТ. Дуже добре. Але яка, скажіть, причина зробила, що вона стратила мову?

ЗГАНАРЕЛЬ. Всі наші автори вам скажуть, що ся причина є трудність орудування язиком.

ЖЕРОНТ. Але, з ласки, що ви думаєте про цю трудність орудування язиком?

ЗГАНАРЕЛЬ. Арістотель говорить про се... дуже гарні речі.

ЖЕРОНТ. Я думаю.

ЗГАНАРЕЛЬ. О! се був великий чоловік!

ЖЕРОНТ. Авжеж.

ЗГАНАРЕЛЬ. Зовсім великий чоловік. (*Підіймаючи руку на лікоть*). Чоловік, що от настільки був вищий од мене. Але вертаючись до нашої розмови, я кажу, що ся трудність орудування язиком походить від певних мокрот, котрі ми, вчені, називаємо шкодливими мокротами, себто... шкодливими мокротами. Позаяк пара, що витворюється з випарювання впливів, котрі підіймають в містині хвороб, доходячи, так сказати, до... розумієте ви по-латинському?

ЖЕРОНТ. Нічогісінько.

ЗГАНАРЕЛЬ. Ви не розумієте по-латинському?

ЖЕРОНТ. Ні.

ЗГАНАРЕЛЬ (*палко*). *Cabricias, arci, turam, catalamus, singulariter, nominativo, haec, musa, bonus, bona, bonum, Deus sanctus. Est ne oratio latina? Etiam навіть, quare—чому. Quia substantivo et adjectivum, concordat in generi numero et casu.*

ЖЕРОНТ. Ах, чому я не вчився!

ЖАКЕЛИНА. Ото вчений чоловік!

ЛУКА. Еге, се так гарно, що я аж нічого не розумію.

ЗГАНАРЕЛЬ. Отож ті парі, що я кажу, проходячи з лівого боку, де печінка, на правий бік, де серце..., виходить, що легкі, котрі ми називаємо по-латинському *agruan*, маючи комунікацію з мозком, котрий ми звемо по-грецькому *pasnus*, через посередництво порожньої вени, котру ми називаємо по-гебрейському *sibile*, зустрічають на своїй дорозі сказані парі, котрі наповнюють порожнє місце під лопаткою, і позаяк, реченні парі..., зрозумійте добре цю увагу..., і позаяк реченні парі мають певну шкодливість..., прошу вас, добре це завважте.

ЖЕРОНТ. Завважаю.

ЗГАНАРЕЛЬ. Мають певну шкодливість, котра вийшла... будьте уважні, будь ласка.

ЖЕРОНТ. Я слухаю.

ЗГАНАРЕЛЬ. Котра вийшла через гострість мокроти, що сидить у порожняві діафрагми. Виходить, з того, що сі парі, *ossabunda, pequeis*,

pequer, potarinum, quipsa milus. От власне через віщо ваша дочка стала німою.

ЖАКЕЛИНА. Ах, чоловіче мій! Як він добре говорить!

ЛУКА. От якби мені причепив такого язика!

ЖЕРОНТ. Не можна розумніш вяснити, річ певна. Одно тільки мене здивувало — се місце серця й печінки. Мені здається, що ви їх містите якраз навпаки. Мені здається, що серце з лівого боку, а печінка з правого.

ЗГАНАРЕЛЬ. Еге, се колись так було; але ми тепер усе те переробили і лічимо зовсім новою методою.

ЖЕРОНТ. Я того не знав. Вибачайте за мою несвідомість.

ЗГАНАРЕЛЬ. Немає в цьому лиха. Ви не повинні бути таким ученим, як ми.

ЖЕРОНТ. Певно. Але, добродію, що ви думаете треба робити з цією хворобою?

ЗГАНАРЕЛЬ. Що я думаю треба робити?

ЖЕРОНТ. Еге.

ЗГАНАРЕЛЬ. Моя рада така, щоб положити її в ліжку і дати їй іззісти трошки хліба, облитого вином.

ЖЕРОНТ. Для чого се, добродію?

ЗГАНАРЕЛЬ. Для того, що в вині й хлібі, докупи змішаних, є симпатична сила, що наvertsає мову. Хіба ви не завважили, що папугам не дають нічого іншого, і що вони навчаються говорити від такого корму?

ЖЕРОНТ. Це правда. О великий чоловік! Скоріш сюди трошки хліба й вина.

ЗГАНАРЕЛЬ. Я ввечері ще зайду подивитись, у якому вона буде становищі.

СЦЕНА 7.

Жеронт, Зганарель, Жакелина.

ЗГАНАРЕЛЬ (*до Жакелини*). Ви зістаньтєсь. (*Жеронтові*). Добродію! Треба дати сій мамці трошки ліків.

ЖАКЕЛИНА. Кому? Мені? Я здоровісінька.

ЗГАНАРЕЛЬ. Тим гірше, мамко, тим гірше! Таке велике здоров'я небезпечне. Не погано буде трошки одкрити вам кров або поставити невеличку пом'ягшаючу левативу.

ЖЕРОНТ. Але цього вже, добродію, я зовсім не розумію. Навіщо одкривати кров, коли людина зовсім здорова?

ЗГАНАРЕЛЬ. То що! Се дуже помагає. Адже п'ють ще до жадоби, так саме треба одкривати кров іще до хвороби.

ЖАКЕЛИНА (*ідуци геть*). Ёй-богу, се мені чудно; я зовсім не хочу зробити з свого тіла аптеку.

ЗГАНАРЕЛЬ. Ви сперечаєтєся з медициною, але ми зуміємо навести вас на розум.

СЦЕНА 8.

Жеронт, Зганарель.

ЗГАНАРЕЛЬ. Прощавайте, добродію.

ЖЕРОНТ. Заждіть трошки, добродію.

ЗГАНАРЕЛЬ. Що ви хочете робити?

ЖЕРОНТ. Дати вам грошей, добродію.

ЗГАНАРЕЛЬ (*ховаючи руку назад, поки Жеронт відчиняє гаманця*). Я не візьму, добродію.

ЖЕРОНТ. Добродію!

ЗГАНАРЕЛЬ. Ні, ні.

ЖЕРОНТ. На хвилину одну, почекайте.

ЗГАНАРЕЛЬ. Ніколи в світі.

ЖЕРОНТ. Бога ради!

ЗГАНАРЕЛЬ. Ви глузуєте?

ЖЕРОНТ. Так не годиться.

ЗГАНАРЕЛЬ. Не візьму нізачо.

ЖЕРОНТ. Нуте-бо!

ЗГАНАРЕЛЬ. Я не ради грошей працюю.

ЖЕРОНТ. Я вірю.

ЗГАНАРЕЛЬ (*узявши гроші*). А не стерті?

ЖЕРОНТ. Ні, добродію.

ЗГАНАРЕЛЬ. Я не торгую медициною.

ЖЕРОНТ. Я се добре знаю.

ЗГАНАРЕЛЬ. Користь мене не направляє.

ЖЕРОНТ. Я не маю такого на думці.

ЗГАНАРЕЛЬ (*сам, розглядаючи гроші*). Далєбі, се непогано. Коли б тільки...

СЦЕНА 9.

Леандер. Зганарель.

ЛЕАНДЕР. Добродію, я вас давно дожидаю, а тепер благаю вас зістатись.

ЗГАНАРЕЛЬ (*пробує його пульс*). Пульс дуже поганий.

ЛЕАНДЕР. Я зовсім не хворий, добродію. Я зовсім не того до вас прийшов.

ЗГАНАРЕЛЬ. Якщо ви не слабї, то чому ж ви не кажете?

ЛЕАНДЕР. Ні, не слабїй. Скажу вам коротенько. Я звусь Леандром, люблю Люсенду, до якої ви прийшли, та через недобру вдачу її батька мені немає до неї приступу; так от я й насмів вас просити, щоб ви були ласкаві помогти моему коханню і дали мені змогу зробити одну штуку, щоб сказати їй пару слів, що від їх цілком залежить мое щастя і мое життя.

ЗГАНАРЕЛЬ. За кого ви мене вважаєте! Як ви насміли вдатись до мене за поміччю в своєму коханню! Задумали понизити гідність докторську послугами такого роду!

ЛЕАНДЕР. Добродію, не робїть крику.

ЗГАНАРЕЛЬ (*наступаючи на його*). Ні, я робитиму. Ви причепа!

ЛЕАНДЕР. Тихше, будь ласка.

ЗГАНАРЕЛЬ. Навіжений!

ЛЕАНДЕР. Бога ради.

ЗГАНАРЕЛЬ. Я вас навчу, що я не такий зовсім чоловік і що це страшенний нахрап...

ЛЕАНДЕР (*виймає гаманець*). Добродію...

ЗГАНАРЕЛЬ. Наважитись мене призвести!.. (*Узявши гаманець*). Я не про вас кажу, ви чесний чоловік, і я страшенно радий вам помогти, але є такі мацапури в світі, що вважають людей зовсім не за те, чим вони є. і се мене, признатись вам, сердить.

ЛЕАНДЕР. Я прошу вибачити мені, що я так насмілився...

ЗГАНАРЕЛЬ. Це нічого. Яке там у вас діло?

ЛЕАНДЕР. Знайте, добродію, що ся хвороба, що ви хочете вилічити — є фальшива хвороба. Лікарі мудрували про неї як годиться їм. Доволі вони говорили всього: один — що вона походить від мозку, другий — що від кишок, третій — що від коси, а тей — що від печінки; а правда тільки в тому, що причина є кохання і що Люсенда вигадала сю хворобу, щоб утекти нелюбого їй весілля. Але щоб нас не побачили тут укупі, ходімо звідси, а дорогою я вам розкажу, чого я від вас бажаю.

ЗГАНАРЕЛЬ. Ходімо, добродію. Ви мені вдихнули таке спочуття до вашого кохання, що й розказати не можна; я випробую всю мою медицину, і хвора або вмре або стане вашою.

ЗАВІСА.

АКТ ТРЕТІЙ

Одміна перша. Біля Жеронтового дому.

СЦЕНА І.

Леандер, Зганарель.

ЛЕАНДЕР. Мені здається, що я тепер якраз добрий аптекар. Йі батько ще ні разу мене не бачив, то ся відміна одежі й чуприни доволі мені pomoже одурити його очі.

ЗГАНАРЕЛЬ. Безперечно.

ЛЕАНДЕР. Тільки я бажав би ще знати п'ять чи шість голосних медичних слів, щоб оздобити їми свою розмову та щоб удати з себе тямушого чоловіка.

ЗГАНАРЕЛЬ. Та навіщо! Се зовсім непотрібно, доволі буде самої одежі. Я сам знаю не більше за вас.

ЛЕАНДЕР. Невже?

ЗГАНАРЕЛЬ. Біс мене візьми, коли я що-небудь тямлю в лікарюванні! Ви чесний чоловік, і я хочу вам признатись, як і ви мені признались.

ЛЕАНДЕР. Як! Ви не справді...

ЗГАНАРЕЛЬ. Кажу ж вам, що ні. Мене зробили лікарем на злість мені самому. Я ніколи не брався бути таким ученим. Вся моя наука дійшла тільки до шостої групи. Не знаю з чого їм прийшла на думку ця вигадка. Але побачивши, що вони з усієї сили допевняються, щоб я був лікарем, то я наважився ним стати, як би там не було. Одначе, ви не поймете віри, як ся брехня скрізь розійшлася і як кожний аж казиться та вигадує, який я тямущий чоловік. До мене приходять звідусіль і якщо діло йтиме й надалі так саме, то я думаю до віку зістатись при медицині. Я бачу, що се ремесство найкраще з усіх, бо чи добре робиш, чи погано, — тобі кожен раз так саме платять. Невдатна праця ніколи не окошиться на твоїй спині. Дають тобі матерію, а ти викроюй з неї, щоб тобі схочеться. Швець, шиючи черевики, не сміє зіпсувати шматка ременю, бо приплатиться, а тут тобі можна людину зіпсувати і обійдеться нічим. Нам немає помилки. Щоразу помиляється той, хто вмирає. На останку, що добре в цьому ділі, так се те, що в мертвих є надзвичайна гречність і мовчазність. Ніколи не буває, щоб мертвий жалівся на доктора, що його вбив.

ЛЕАНДЕР. Правда, що мертві дуже чесний народ у цій справі.

ЗГАНАРЕЛЬ. Ось люди, що, видимо, йдуть до мене за порадою. Підіть же зачекайте мене коло дому вашої коханої.

СЦЕНА 2.

Тібо, Перрен, Зганарель.

ТІБО. Пане, ми прийшли до вас — мій син Перрен і я.

ЗГАНАРЕЛЬ. Чого вам треба?

ТІБО. Його бідолашна мати, на ім'я Паретта, слабує вже шість місяців.

ЗГАНАРЕЛЬ (*протягає руку по гроші*). Що ж ви хочете, щоб я зробив?

ТІБО. Ми хочемо, щоб ви дали нам якого зілля, щоб їївилічити.

ЗГАНАРЕЛЬ. Треба побачити, чим вона заслабла.

ТІБО. Вона заслабла на іпокрізію, пане.

ЗГАНАРЕЛЬ. На іпокрізію?

ТІБО. Еге ж. Себто її всю обдуло, і се, кажуть, у неї в тілі якась серйозність; а її печінка, чи кендюх, чи коса — як вам завгодно буде назвати, замість того, щоб робити кров, робить тільки воду. У неї через день шоденна пропасниця з слабкістю й болем у мушкулах ніг. У неї в горлянці чути таку хлегму, що наче хоче її вдавнити. А то іноді схоплюють її такі обмороки й конверсії, що я вже думаю — тут їй і капут. У нас є на хуторі, звиняйте, обтикарь, що давав їй не знаю вже й скільки всякої історії, я вже витратив з дванадцять добрих екую на ломотиви, — не во гнів вам, — на напої, що давано їй, на яцинтові настоянія і сердешні лікарства. Але все те було, як той казав, казна-що не ліки. Ще він хотів напоїти її одним зіллям, що він звав рвачким вином, але я по правді боюся, що вона від того переставиться на той світ. Кажуть, що ці великі лікарі вбили хтозна й скільки народу своїми вигадками.

ЗГАНАРЕЛЬ (*усе протягає руку*). Але до діла, друже, швидше до діла.

ТІБО. Оце ж і діло, пане. Я прийшов просити вас, щоб ви мені сказали, що́ нам діяти.

ЗГАНАРЕЛЬ. Я вас зовсім не розумію.

ПЕРРЕН. Пане, моя мати слаба і ось вам два екію, щоб ви нам дали якого лікарства.

ЗГАНАРЕЛЬ. Ага! Вас я розумію. От хлопець говорить виразно і висловлюється як треба. Ви кажете, що ваша мати слаба на гідропізію, що її всю обдуло, що в неї пропасниця з болем у ногах, що її часом схоплюють конвульсії і обмірання, себто нечувствєнність?

ПЕРРЕН. Еге ж, еге, пане; оце ж якраз.

ЗГАНАРЕЛЬ. Я відразу зрозумів вашу річ, а ваш батько сам не тямить, що говорить. Так ви просите в мене ліків?

ПЕРРЕН. Так, пане.

ЗГАНАРЕЛЬ. Лікарства, щоб її оздоровити?

ПЕРРЕН. Так я розумію.

ЗГАНАРЕЛЬ. То ось, візьміть оцей шматочок сиру і дайте їй іззисти.

ПЕРРЕН. Сиру, пане?

ЗГАНАРЕЛЬ. Еге, се препаратований сир: у йому є золото, коралі, перли і інші коштовні речі.

ПЕРРЕН. Дуже вам дякую, пане; я зараз дам їй його ззисти.

ЗГАНАРЕЛЬ. Ідіть же. Якщо вона вмере, то поховайте її якнайкраще.

Одміна друга.

Театр [являє собою]¹ кімнату в домі Жеронта, як у другому акті.

СЦЕНА 3.

Жакеліна, Зганарель, Лука (оддалі).

ЗГАНАРЕЛЬ. А, ось і хороша мамка. Ах, мамко мого серця! Я не тямлюсь од радощів, що вас зустрів. Ваш вид є сабур, квасія й александрійський лист, що проніс увесь смуток моєї душі.

ЖАКЕЛИНА. Далєбі, пане докторе, ви так письменно говорите, що я нічогосінько [не розумію] з усієї вашої латини.

ЗГАНАРЕЛЬ. Мамко, заслабніть, зробіть ласку, заслабніть ради кохання до мене. Я був би невимовно радий вас ізцілити.

ЖАКЕЛИНА. Ні, вже вибачайте; я краще хочу, щоб мене ніхто не лічив.

ЗГАНАРЕЛЬ. Дуже мені вас шкóда, гарна мамко, що ви маєте такого ревнивого й сердитого чоловіка.

ЖАКЕЛИНА. Що ж маю робити, добродію, мабуть, це за мої гріхи. Куди козу прив'язано, там їй і пастись наказано.

ЗГАНАРЕЛЬ. Боже мій. Такий телепень! Чоловік, що все за вами стежиць, не дає нікому з вами говорити!

ЖАКЕЛИНА. Ох, ви ще нічого не бачили; се ще тільки маленький зразок його поганого карахтеру.

ЗГАНАРЕЛЬ. Чи може бути! Невже людина може мати таку гидку душу, щоб зневажати таку особу, як ви! Ах, я знаю, прехороша мамко, деяких людей,— вони не дуже далеко відсіля,— що були б щасливі поцілувати маленький кінчик вашої ніжки. Невже можна, щоб така кругленька особа впала в такі руки і щоб така товаряка, звірюка, така ступа, дуринда..., вибачайте, мамко, що я так говорю про вашого чоловіка...

ЖАКЕЛИНА. Ох, пане, я добре знаю, що він заробив усі ці прізвиська.

ЗГАНАРЕЛЬ. Безперечно так, мамко, він їх заробив, і він ще заробив, щоб ви йому наставили щось на лоба за його догадки.

ЖАКЕЛИНА. Воно таки правда, що якби я не мала тільки й думки, що йому догоджати, то він би міг подякувати мені за дещо...

ЗГАНАРЕЛЬ. Далєбі ви зробіте непогано, якщо віддячите йому з ким-небудь удвох. Се такий чоловік, що того тільки й заробив, і коли б я був такий щасливий, прехороша мамко, щоб ви мене обрали на те, щоб... *(Саме як Зганарель простягає руки, щоб обняти Жакеліну, Лука просуває голову з-під рук і стає між їми двома. Зганарель і Жакеліна, побачивши Луку, розіходяться в різні сторони).*

СЦЕНА 4.

Жеронт, Лука.

ЖЕРОНТ. Гей, Лука! Чи ти не бачив тут нашого лікаря?

ЛУКА. Еге, бачив, дідько б йому втисся, і жінку мою теж.

ЖЕРОНТ. Де б він тепер був?

¹ В автографі: уявляє.

ЛУКА. Не знаю, але бажав би, щоб він був у всіх чортів.

ЖЕРОНТ. Піди лиш поглянь, що робить моя дочка.

СЦЕНА 5.

Зганарель, Леандер, Жеронт.

ЖЕРОНТ. Ага, добродію, а я питався де ви.

ЗГАНАРЕЛЬ. Ходив на шпáцір. Як здоров'я слабої?

ЖЕРОНТ. Трохи гірше після вашого лікарства.

ЗГАНАРЕЛЬ. Тим краще: ознака, що воно впливає.

ЖЕРОНТ. Так, та тільки коли б воно впливаючи не задавило її.

ЗГАНАРЕЛЬ. Не клопочіться. У мене є ліки про все на світі. Тепер я тільки дожидаю агонії.

ЖЕРОНТ *(показує на Леандра)*. Що се ви за чоловіка привели?

ЗГАНАРЕЛЬ *(показує жестами, що се аптекар)*. Се...

ЖЕРОНТ. Шо?

ЗГАНАРЕЛЬ. Той...

ЖЕРОНТ. Е?

ЗГАНАРЕЛЬ. Той, що...

ЖЕРОНТ. Розумію.

ЗГАНАРЕЛЬ. Вашій дочці він буде потрібний.

СЦЕНА 6.

Люсенда, Жеронт, Леандер, Жакелина, Зганарель.

ЖАКЕЛИНА. Пане, ваша дочка хоче трохи проходитись.

ЗГАНАРЕЛЬ. Се їй pomoже. Підіть ви, пане аптекарю, помацайте пульс, то тоді з вами порадимось про її хворобу. *(Відтягає Жеронта в куток, кладе йому руку за шию, щоб не дати йому повернути голову в той бік, де Леандер з Люсендою)*. Се велике й делікатне питання, добродію, між докторами, чи легше вилічувати жінок, ніж чоловіків. Прошу вас це вислухати. Одні кажуть, що ні, другі ж кажуть, що так. А я кажу так і кажу ні; через те що нелад непрозорчастих мокрот, які знаходяться в природному темпераменті жінок, бувши причиною, що частина звіряча завше хоче перемогти сензитивну, то й виходить, що неоднаковість їх думок залежить від косоного руху місяцевого кола, і накой сонце, що напускає своє проміння на западину землі, стріває...

ЛЮСЕНДА *(до Леандра)*. Ні, я зовсім не така, щоб переіменити почування.

ЖЕРОНТ. Моя дочка говорить! О велична сила лікарства! О дивний лікарю! Як мені вам дякувати за це чудовне оздоровлення! Що я можу вам зробити за таку послугу?

ЗГАНАРЕЛЬ *(проходжується, обмахуючись шапкою)*. Еге, ся хвороба завдала мені праці.

ЛЮСЕНДА. Так, тату, я повернула собі мову, але повернула її на те, щоб сказати вам, що ніколи не буде в мене іншого чоловіка, прич Леандра, і що ви надаремно хочете віддати мене за Гораса.

ЖЕРОНТ. Але...

ЛЮСЕНДА. Ніщо не подужає похитнути мій вирок.

ЖЕРОНТ. Як...

ЛЮСЕНДА. Дарма виставляти мені ваші резони.

ЖЕРОНТ. Коли...

ЛЮСЕНДА. Всі ваші розмови не зроблять нічого.

ЖЕРОНТ. Я...

ЛЮСЕНДА. Я вже зовсім наважилась.

ЖЕРОНТ. Але ж...

ЛЮСЕНДА. Батьківська влада не примусить мене нізашо вийти заміж проти моєї волі.

ЖЕРОНТ. Я то...

ЛЮСЕНДА. Робіть, що хочете, а мене не присилуєте.

ЖЕРОНТ. А...

ЛЮСЕНДА. Мое серце не хоче коритись вашій сваволі.

ЖЕРОНТ. Та...

ЛЮСЕНДА. І я швидше піду в черниці, ніж вийду за чоловіка, зовсім мені нелюбого.

ЖЕРОНТ. Та 'дже ж...

ЛЮСЕНДА (*швидко*). Ні, ніколи в світі, годі. Не гайте часу даремно. Не буде діла. Се вже виречене.

ЖЕРОНТ. Ой, ой! Яка невдержана мова! Ніяк її не спиниш. (*До Зганареля*). Прошу вас, добродію, зробіть її знову німою.

ЗГАНАРЕЛЬ. Се мені неможлива річ. Я тільки одно можу для вас зробити — приглушити вас, як хочете.

ЖЕРОНТ. Дякую вам. (*До Люсенди*). Чи думаєш ти?..

ЛЮСЕНДА. Ні, всі ваші рації не порушать мого серця.

ЖЕРОНТ. Ти підеш за Гораса ще сьогодні увечері.

ЛЮСЕНДА. Я скоріш піду на смерть.

ЗГАНАРЕЛЬ (*до Жеронта*). Бога ради, годі. Дайте мені залічити се діло; се її напала хвороба, і я знаю, яких на неї треба ліків.

ЖЕРОНТ. Невже можливо, добродію, щоб ви змогливилічити й цю хворобу душі?

ЗГАНАРЕЛЬ. Ось дайте мені робити, що я знаю. Я маю ліки на все, а наш аптекар pomoже нам її зцілити. (*До Леандра*). Одно слово, ви бачите, що закохання, яке вона має до того Леандра, зовсім перечить волі її батька, що нема чого гаяти час; що мокроти зробились дуже гострими і що конечна потреба хутко знайти пораду лихові. Як на мене, я бачу запомогу тільки в тім, щоб ви взяли одну міру навтікача; ви до його додайте, як слід, дві драхми весілля в пілюлях. Може їй буде трохи важко взяти це лікарство, але ви чоловік меткий, то се вже буде ваша праця її присилувати і дати їй проковтнути лікарство якнайліпше. Підіть же накажіть їй походити трошки по садку, щоб приготувати мокроті, а я тим часом побалакаю тут з батьком. Але найпаче не гайте часу. До ліків, швидше до спеціальних ліків!

СЦЕНА 7.

Жеронт, Зганарель.

ЖЕРОНТ. Які це ви лікарства прописали? Здається, я ніколи про такі не чув.

ЗГАНАРЕЛЬ. Се такі лікарства, що їх уживають тільки в крайній потребі.

ЖЕРОНТ. Чи ви бачили коли таку упертість?

ЗГАНАРЕЛЬ. Дівчата бувають іноді трохи норовисті.

ЖЕРОНТ. Ви не повірите, як вона себе задурила тим Леандром.

ЗГАНАРЕЛЬ. Гаряча кров творить таке в молодих душах.

ЖЕРОНТ. А я, як тільки побачив, що вона його так дуже любить, став її шоразу замикати.

ЗГАНАРЕЛЬ. Ви мудро зробили.

ЖЕРОНТ. І я таки не дав їм сходитись.

ЗГАНАРЕЛЬ. Дуже добре.

ЖЕРОНТ. Бо я думаю, що вона б могла з ним утекти.

ЗГАНАРЕЛЬ. Мудра увага.

ЖЕРОНТ. Мене сповіщено, що він робить усякі заходи, щоб з нею поговорити.

ЗГАНАРЕЛЬ. Чудний чоловік!

ЖЕРОНТ. Але він даремно силкується.

ЗГАНАРЕЛЬ. Ха! ха!

ЖЕРОНТ. І я таки не дам йому з нею побачитись.

ЗГАНАРЕЛЬ. Він не на дурня наскочив, бо ви таки його хитрощі наскрізь бачите. Ще того на світі не було, хто б вас перехитрував.

СЦЕНА 8.

Лука, Жеронт, Зганарель.

ЛУКА. Ой лишенько, пане! Оце нарobili кóлоту! Ваша дочка втекла з своїм Леандром. Се він був за аптекаря, а пан лікар підстроїв усю штуку!

ЖЕРОНТ. Як це! Одурити мене! зарізати! Гей комисара сюди; та не давайте йому втекти. Ах, злодюго, тебе скарають по закону!

ЛУКА. Ага, пане лікарю, вас повісять; тільки звідсіля ні на ступінь!

СЦЕНА 9.

Мартина, Зганарель, Лука.

МАРТИНА (до Луки). Ой, боже мій! Насилу відшукали цю господу! Хоч скажіть же мені, що чули про того лікаря, що я вам нараяла?

ЛУКА. Осьде він. Його повісять.

МАРТИНА. Мого чоловіка повісять! Боже мій! Що ж він зробив?

ЛУКА. Він поміг украсти дочку в нашого пана.

МАРТИНА. Ой чоловіче мій любий! Чи правда, що тебе повісять?

ЗГАНАРЕЛЬ. Ох, адже ж бачиш.

МАРТИНА. І ти вмреш перед таким стовпищем народу?

ЗГАНАРЕЛЬ. Що ж маю робити!

МАРТИНА. Ще хоч би ти дорубав наші дрова, все б мені було легше.

ЗГАНАРЕЛЬ. Ох, іди відсіля; не рви мого серця.

МАРТИНА. Ні, я зістанусь прибадьорювати тебе на смерть і не покину тебе, аж поки тебе повісять.

ЗГАНАРЕЛЬ. Ох!

СЦЕНА 10.

Жеронт, Зганарель, Мартина.

ЖЕРОНТ (до Зганареля). Комисар зараз прийде і вас затасують у таке місце, відкіля вам уже не вертатись.

ЗГАНАРЕЛЬ. Ой лишенько! Чи не можна се замінити на кілька штук кив?

ЖЕРОНТ. Ні, так каже закон. Але що я бачу?

СЦЕНА 11.

Жеронт, Леандер, Люсенда, Зганарель, Лука, Мартина.

ЛЕАНДЕР. Добродію, я вертаюсь перед ваші очі, яко Леандер і вертаю на вашу волю Люсенду. Ми були надумались утекти й повінчатись, але цей замір дав місце другій, більш чесній думці. Я вже не хочу красти вашої дочки і тільки з ваших рук хочу її мати. Ще я вам скажу, добродію, що я оце зараз одержав листи і з їх довідався, що мій дядько вмер і відписав мені все своє добро.

ЖЕРОНТ. Добродію, мені зовсім видима ваша чеснота і я вам віддаю дочку з превеликою охотою.

ЗГАНАРЕЛЬ (*набік*). Ну, медицина добре викрутилась.

МАРТИНА. Коли тебе не повісять, то подякуй мені за те, що став лікарем; се я добула тобі такої честі.

ЗГАНАРЕЛЬ. Еге, се ти мені добула не знаю скільки разів палицею!

ЛЕАНДЕР (*до Зганареля*). З їх був дуже добрий наслідок, то й не годиться додержувати зла.

ЗГАНАРЕЛЬ. Нехай так. (*До Мартини*). Я тобі пробачаю сі рази палицею, вважаючи на ту гідність, на яку ти мене звела. Але надалі привчайся поводитись із великим пошануванням до чоловіка моєї статі і пам'ятай, що гнів лікаря є найстрашніша річ у світі.

ЗАВІСА.

КІНЕЦЬ

З французької переклав В. САМІЙЛЕНКО.